

Кліментьєва С. В., викладач,
ВСП «Київський фаховий коледж
комп'ютерних технологій та
економіки НАУ», м. Київ

КОМУНІКАТИВНА КУЛЬТУРА ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

На сучасному етапі реформування освіти України професійна педагогічна діяльність викладача закладу фахової передвищої освіти має високу соціальну значущість, займає одне з центральних місць у державотворенні, формуванні національної свідомості й духовної культури українського суспільства та розглядається сучасними науковцями як цілісна динамічна система, до складу якої входить викладацька комунікація.

Сучасний світ і існування студентської молоді дуже складні. Змінилися умови співпраці викладачів і студентів, які вже не погоджуються на позицію підпорядкування, керованості та прагнуть до ситуації співробітництва, яка передбачає певні вимоги до організації спілкування. Обов'язковою умовою плідної співпраці є дотримання комунікативної культури. Комунікація є одним із найважливіших інструментів педагогічної діяльності, що було доведено в дослідженнях Н. Бутенко, В. Кан-Калика, Н. Кузьміної, А. Мудрика, А. Щербакової й ін. Проблемою вивчення структури педагогічного спілкування також займалися В. Артемов, А. Гардінер Н. Трубецької, Я. Яноушек. Незважаючи на наявність значної кількості наукових досліджень щодо процесу педагогічного спілкування, детальнішого дослідження потребує проблема комунікативної взаємодії викладача та студентів у закладах перед вищої освіти.

Комунікація є необхідним засобом і метою процесів соціальної взаємодії. А власне освіта, належить до соціально – конструктивних комунікативних процесів. Одним із суттєвих аспектів вузівського життя є постійна взаємодія викладача і студентів. У процесі цієї взаємодії відбувається особистісне зростання, духовно-творче збагачення обох сторін. У межах цього процесу провідна роль належить викладачу, функції якого мають специфічні якості й ознаки, а особистісні психологічні характеристики здатні впливати як на навчально-виховний процес загалом, так і на особистісний розвиток кожного студента. У певному сенсі викладач є центральною фігурою у навчальному закладі, йому належить і стратегічна роль у розвитку студента протягом професійної підготовки. Отже, у контексті суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладача і студентів комунікація набуває важливого значення.

Комунікація за визначенням Ф. Бацевича - це "смісловий та ідеально-змістовий аспект соціальної взаємодії; обмін інформацією в різноманітних процесах спілкування". Терміни "комунікація" та "спілкування" можна ототожнювати з метою наголошення на процесах соціальної взаємодії.

Комунікація має таку структурну організацію: елементарні компоненти (адресант, адресат, повідомлення, канал, комунікативний шум, фільтри, зворотний зв'язок, контекст і ситуація), а також вербальні та невербальні компоненти.

Основний спосіб спілкування між людьми - це вербальна комунікація. Сучасні лінгвісти визначають вербальну комунікацію як комунікацію за допомогою засобів природної людської мови. Психологи, зокрема Ю. Трофімов, зазначають, що вербальна комунікація може спрямовуватися на окрему людину, певну групу (чи навіть не мати конкретного адресата), але в будь-якому разі вона має діалоговий характер і є постійним комунікативним актом.

Невербальна комунікація, або за визначенням Е. Холла "безмовна мова", – "система способів спілкування та обміну інформацією, які здійснюються без допомоги звичайної мови". Ю. Трофімов підкреслює, що невербально спілкування відбувається, як правило, не усвідомлено, мимовільно. Американські психологи провели обчислення комунікативного корисного коефіцієнту: 60-80 % доводиться на невербальні засоби, зокрема на міміку й жести - 55 %, інтонацію - 38 %; вербальні засоби отримали лише 7 %. Також було доведено, що в перші секунди спілкування 90 % інформації передається і сприймається невербальними засобами.

Із явищем будь-якої взаємодії тісно пов'язана комунікативна поведінка. Вона охоплює вербальну й невербальну комунікацію. За В. Манакіним комунікативна поведінка – це стратегія і тактика реального спілкування, у яких мовці виявляють національні та індивідуальні особливості. Проте часом комунікативна поведінка мовців призводить до неуспішності комунікації. Зокрема, вона може супроводжуватися явищем комунікативної девіації. Ф. Бацевич розглядає комунікативні девіації як недосягнення адресантом комунікативної мети; відсутність взаєморозуміння і згоди між учасниками спілкування. Однією з перепон для встановлення та задоволення комунікації є етноцентризм та егоцентризм, які мають прояв у неприйнятті тих слів, вчинків чи дій, які є нехарактерними для нашої культури чи нас самих. Також на комунікативну поведінку впливає стереотипізація. Досить часто ми можемо спостерігати, як стереотипи зумовлюють складнощі у встановленні різноманітних зв'язків, котрі проявляються у формуванні хибного образу людини й упередженому ставленні.

Усі вищезазначені комунікативні девіації - егоцентризм, етноцентризм, стереотипізація тощо - можуть стати на заваді ефективному спілкуванню між викладачем і студентами. У контексті мінімізації впливу цих девіацій на комунікативну поведінку, перебіг і результат комунікації варто розглянути особливості комунікативної культури викладача.

Поняття "комунікативна культура" з'явилося на початку 90-х рр. ХХст., коли в дослідженнях із проблем педагогічного спілкування почав вирізнятися культурологічний аспект комунікації. Комунікативна культура

викладача, педагога розглядається як компонент його педагогічної культури, як особистісний компонент професійної майстерності.

Комунікативні уміння - вид професійних умінь викладача, котрі забезпечують реалізацію компонентів педагогічного спілкування, роблять можливим здійснення суб'єктивної взаємодії, відносяться до продуктивної діяльності, формуються і розвиваються в ній, На основі аналізу різних підходів до класифікації комунікативних умінь можна запропонувати систему узагальнюючих комунікативних умінь (табл.1).

Узагальнені комунікативні уміння викладача

№ п/п	Зміст узагальненого комунікативного уміння	Складові узагальненого комунікативного уміння
1	Уміння педагогічно доцільно організувати педагогічне спілкування і керувати ним	1.уміння здійснювати емоційний контакт; 2.уміння моделювати процес майбутнього спілкування; 3. уміння об'єктивно оцінювати психологічні особливості партнера по спілкуванню і аудиторії; 4. уміння прогнозувати результат педагогічної комунікації; 5. уміння регулювати власний психологічний стан у спілкуванні
2	Уміння стимулювати спілкування	1) уміння слухати і чути співрозмовника; 2) уміння активізувати спілкування словом, поглядом, жестом
3	Уміння педагогічно доцільно організувати обмін інформацією (діалогове спілкування)	a) уміння чітко, логічно і лаконічно виражати свої думки; b) уміння тактовно, з додержанням етичних норм висувати педагогічні вимоги; c) уміння організувати діалог і полілог зі студентами; d) володіння технікою аргументації; e) уміння здійснювати педагогічно доцільну імпровізацію.
4	Уміння ефективно використовувати засоби вербальної і невербальної комунікації	• ораторські вміння (літературна мова, чітка дикція, оптимальний темп, тембр мовлення, висота голосу); • педагогічно доцільні міміка, жести,

		руки, пози; • уміння об'єктивної, візуальної діагностики психологічних особливостей співрозмовника.
5	Педагогічна техніка	• уміння вибрати правильний стиль і тон спілкування; • уміння керувати увагою аудиторії; • уміння педагогічно доцільно використовувати наочність і технічні засоби навчання.

Як інтегрований показник, що дозволяє педагогу конструктивно аналізувати ефективність використання системи узагальнених комунікативних умінь, виокремимо уміння рефлексії і самооцінки комунікативної діяльності.

Відтак, з позицій аксіологічного, особистісного і діяльнісного підходів, слід дійти висновку, що комунікативна культура педагога - це складний соціально-педагогічний феномен, який складає систему взаємообумовлених і взаємодоповнюючих елементів (рис 1).

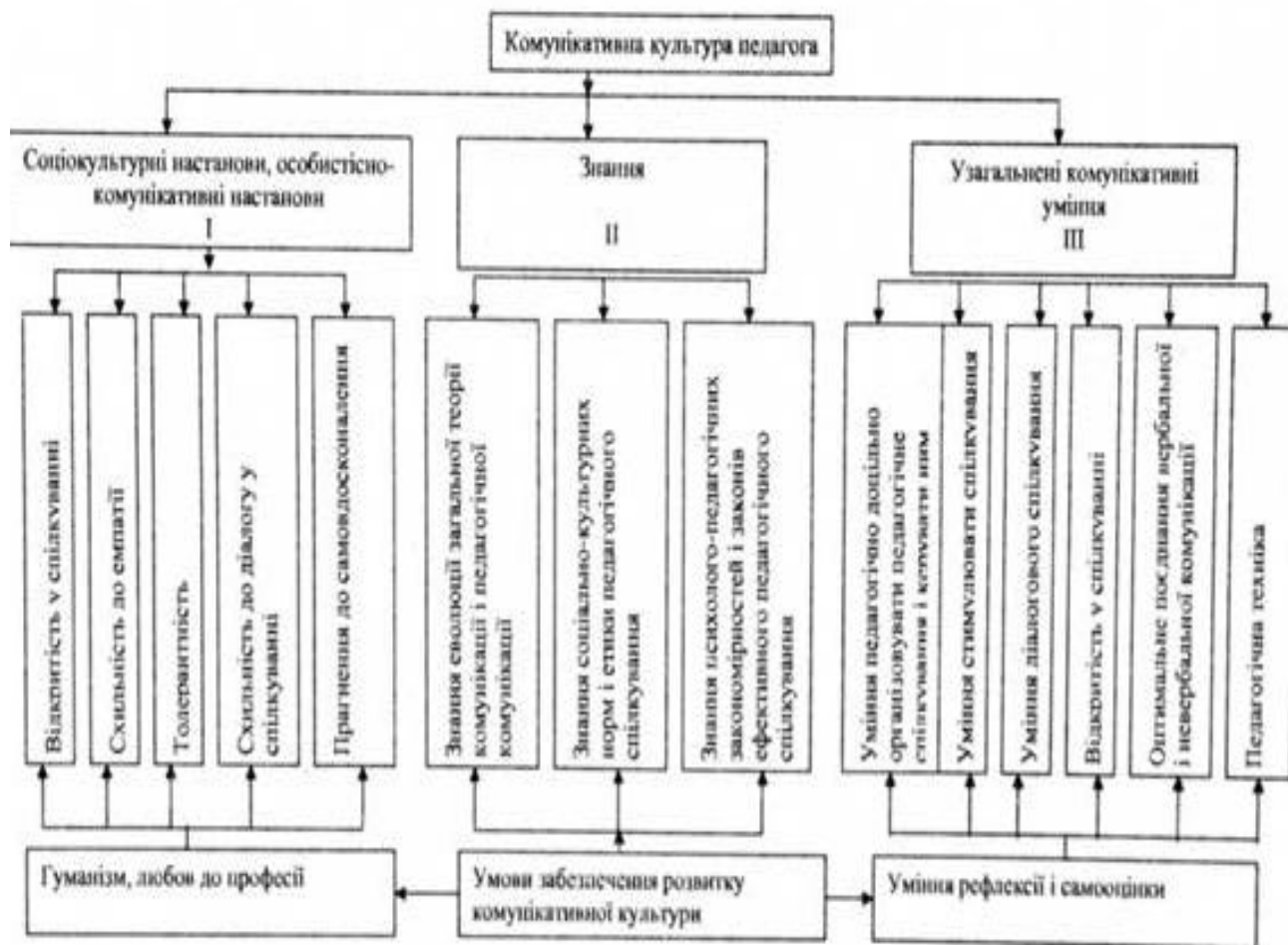
Для розвитку та удосконалення комунікативної культури педагога необхідно забезпечити:

- повноцінний розвиток кожного з її елементів;
- підвищення загальної і педагогічної культури;
- певні умови як зовнішнього (наприклад, позитивний вплив оточуючого соціального простору) так і внутрішнього характеру, зокрема, урахування індивідуально-психологічних особливостей педагога, його педагогічного досвіду тощо.

Слід також урахувувати, що комунікативна культура особистості має глибинні джерела, тісно пов'язані з особистісними рисами педагога, мотивами його діяльності, особистісними соціокультурними і комунікативними настановами, ціннісними орієнтирами.

Комунікативна культура викладача навчального закладу освіти розглядається сучасними науковцями як компонент його педагогічної культури та особистісний компонент професійної майстерності й виражається в умінні встановлювати гуманістичні, особистісно-орієнтовані відносини.

Комунікативна культура включає такі складові: цінності і професійні настанови, особистісні риси, знання про культуру педагогічного спілкування й комунікативні вміння.

Проблеми у спілкуванні зі студентами можуть ґрунтуватися на наявності комунікативних девіацій у однієї або обох сторін, застосування неефективної стратегії та деструктивних стилів спілкування. Також труднощі у спілкуванні можуть викликатися недостатньо розвинутою комунікативною культурою педагога, викладача. У процесі подолання цих труднощів і зменшенні проблем під час спілкування зі студентами важливо мати хорошу теоретичну базу та вміння використовувати її на практиці, урахувати всі компоненти комунікації (вербальні, невербальні), а також її складові та структуру, бути компетентним у своїй професії, сприймати студентів як суб'єктів комунікації, займатися самоаналізом і саморефлексією.

Список використаних джерел

1. Басюк Н. А. Комунікативна культура педагога вищої школи як головний аспект педагогічного спілкування / Н. А. Басюк // Магістр медсединства: Український науково-практичний журнал. 2014. - №11. - С. 51-56.
2. Голярдик Н. А. Педагогічне спілкування як фактор взаємодії викладача і студентів у вищих навчальних закладах / Н. А. Голярдик, Л. Л. Дика // 36. наук, праць Національної академії Державної прикордонної служби України.

Сер. : Педагогічні та психологічні науки. - 2014. - № 2. - С. 64-73. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnarv_ppn_2014_2_8.

3. Грейліх О. О. Комунікативна культура як компонент педагогічної культури викладача вищого навчального закладу / О. О. Грейліх // Психолінгвістика. Психологія. Мовознавство. Соціальні комунікації : П 36. наук, праць. - Переяслав-Хмельницький, 2012. - Вип. 9. - С. 38-42.

4. Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / Т. І. Туркот. - К. : Кондор, 2011.

5. Харченко І.І. Особливості культури спілкування викладачів ВНЗ аграрного профілю [Електронний ресурс] / І.І.Харченко // Таврійські філологічні читання : Міжнародна науково-практична конференція / Херсонський державний університет (27-28 лютого 2015 р.). - Херсон, 2015. Режим доступу: <http://repo.sau.sumy.ua/handle/123456789/2612>

6. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник. – К.: Видавничий центр "Академія", 2004. – 344 с.

7. Кравець О., Самборська Н. Формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців нефілологічних спеціальностей на заняттях з англійської мови засобами інформаційно-комунікативних технологій/ Нові технології навчання: збірник наукових праць. ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти». Київ, 2019. Вип.92. С.148-155